

Dendrobium gibsonii Lindleyi

Trong mục “Hoa Lan và Bạn Đọc”, cô Đặng Thị Kim Thảo có đưa ra câu hỏi: cây *Dendrobium gibsonii* có mọc tại Việt Nam hay không? Kèm theo câu hỏi là hình cây lan cô lấy ở trên Internet. Câu hỏi có vẻ dẫn dụ nhưng thực ra rất sâu sắc, sự quan sát của cô rất sắc bén, có những người nuôi lan cả chục năm cũng không hề để ý hay phân biệt những đặc điểm của cây lan.

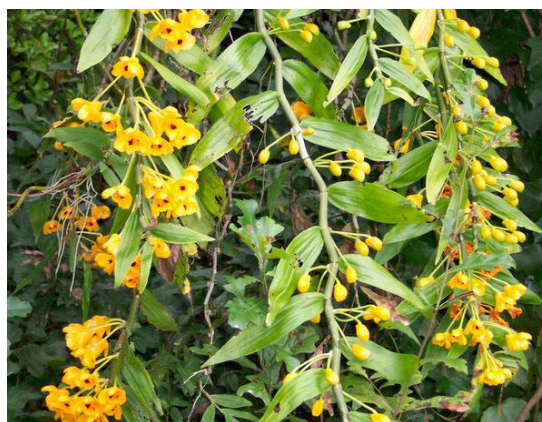
Trước hết tôi nhớ rằng cây này không có ghi trong phần *Dendrobium*, vẫn “D” trong mục “Hình Ảnh Hoa Lan Việt Nam từ A đến Z”. Trong các sách *The Orchid of Indochina* của Gunnar Seidenfaden, *Cây cỏ Việt Nam* của Phạm Hoàng Hộ, *Phong lan Việt Nam* của Trần Hợp, *Thực vật chí Việt Nam*, *Chi Hoàng thảo* của Dương Đức Huyền đều không thấy nói tới cây *Den. gibsonii*.

Tra cứu trong *CITES Orchid Checklist* số 1-2-3 của vườn thảo mộc Royal Botanic Gardens, Kew. Theo tôi, đây là một tài liệu đáng tin cậy nhất vì đã được nhiều khoa học gia tên tuổi trên thế giới công nhận các loài và các giống lan của từng quốc gia trên thế giới. Kết quả không thấy có cây *Den. gibsonii* trong danh sách các cây *Dendrobium* của Việt Nam, nhưng có tại Trung Hoa, Miến Điện và Thái Lan.

1. Trên Internet có nhiều mục nói về cây *Den. gibsonii*, nhưng không thấy ai nói cây này mọc tại Việt Nam, ngoại trừ *Internet Orchid Species Photo Encyclopedia* của Jay Fahl cho biết như sau:

Lan mọc tại Ấn Độ, Hôì, Miến Điện, Thái Lan, Trung Hoa và Việt Nam, tại cao độ từ 650 th đến 1650 th. Cây thuộc loại phong lan lớn, sống trên các mỏm núi đá vôi trong nhiệt độ từ lạnh đến ấm. Thân cây hơi phình ra ở đoạn giữa và nhỏ ở trên ngọn, mọc rủ xuống. Lá từ 6-10 chiếc. Dò hoa dài từ 15- 20 phân, mang 6-15 hoa to từ 3-5 phân, nở vào mùa Xuân và Hạ trên các thân cây già đã rụng lá.

Đồng danh: *Callista gibsonii* (Lindl.) Kuntze 1891; *Dendrobium fuscatum* Lindl. 1859.

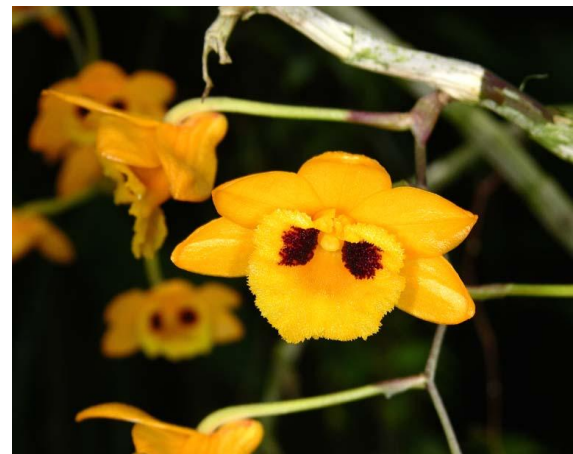

Ghi chú: Tuy ISOPE nói là dò hoa dài 15-20 phân mọc trên các thân già đã rụng lá, nhưng theo hình bên phải, hoa mọc từ các đốt trên thân còn lá. Có lẽ là nhầm lẫn với hình cây *Den. chrysanthum*.

2. Trên trang “Preliminary checklist of the Orchidaceae of Laos” do André Schuiteman, Pierre Bonnet, Bouakhaykhone Svengsuksa, có nói cây *Dendrobium gibsonii* có mọc tại Lào với hình ảnh cô Kim Thảo đưa ra, nhưng không nói đến chi tiết.

3. Trên Website của Chemistry, Biology Information Center (www.infochembio.ethz.ch/en) cũng có hình cây *Den. gibsonii* như ở bên cạnh.

4. Theo Orchideen Bilder - Tropische & Heimische Orchideen, hình cây *Den. gibsonii* như sau:

5. Cuối cùng trong cuốn *Dendrobium and its Relatives* do Bill Lavarack, Wayne Harris và Geoff Stocker có nói như sau:

Dendrobium gibsonii, đồng danh với *Den. fuscatum* và *Den. fimbriatum* var. *gibsonii* (Lindl.) Finet. Cây Phong lan hay Thạch lan này to lớn, mọc tại vùng Hy Mã Lạp Sơn (Himalaya, Nepal), đông bắc Ấn Độ, Miến Điện, Thái Lan và Vân Nam, Trung Quốc. Lan mọc trong rừng núi có mùa khô thuộc cao độ 700-1600th. Thân cây dài tới 1.20 th, ngang 1 phân, mọc lên thẳng rồi rủ xuống. Lá khoảng 10 chiếc, dài 15 phân, mọc 2 bên ở 2/3 phía trên thân cây. Lá rụng sau 2 năm. Dò hoa mọc ra từ phía trên của thân cây, trụi lá trên 2 năm, có tới 15 hoa to từ 3-5 phân, rất thơm. Hoa tàn trong vòng 2 tuần và nở vào mùa Hè. Lan sống trong nhiệt độ trung

bình, hơi khô vào mùa Đông và phải để thật khô giữa hai lần tưới nước, nhưng không được khô quá 2 ngày. Ánh sáng nhiều nhưng không nắng chiếu trực tiếp. Cây lớn nên cần nhiều chỗ và nên treo cho phù hợp với lối mọc rủ xuống.

Xuyên qua những lời chỉ dẫn ở trên, chúng ta nhận thấy:

Den. gibsonii là một giống nguyên thủy (species) chứ không phải là biệt dạng (var.) của cây *Den. fimbriatum*. Vấn đề này đã được nhiều khoa học gia tên tuổi của các tổ chức đáng tin cậy như: 1) Royal Botanic Gardens, Kew; 2) Orchideen Bilder - Tropische & Heimische Orchideen; 3) Chemistry, Biology Information Center; và 4) "Preliminary checklist of the Orchidaceae of Laos". Căn cứ vào những tấm hình của các tổ chức kể trên chúng ta thấy cây *Den. gibsonii* trong hòng có 2 đốm nâu đen còn cây *Den. fimbriatum* chỉ có một vết nâu đen liền nhau từ trái sang phải.

Đóa hoa lan vàng trong hòng có đốm nâu đen khá giống với hoa của cây *Den. gibsonii* tôi có thấy nhiều lần. Ngày 30-4-2005, trong dịp Hội Hoa Lan Việt Nam triển lãm tại Ocean Orchid Show, anh cựu Hội trưởng Phạm Thăng Bình có mang một cây *Den. fimbriatum* hoa giống như vậy.

Trong bài *Dendrobium chrysotoxum* có nói về cây *Den. chrysotoxum* var. *suavissimum*, trong hòng có vết nâu đen và gần đây trong khi viếng thăm vườn lan Santa Barbara Estates cũng thấy cây lan giống như vậy, với bản phụ chú của tiến sĩ Eric Christenson nói rằng cây này rất hiếm. Nhưng sự thực, hội viên Hội Hoa lan Việt Nam khá nhiều người có cây này.

Để chúng ta có thể nhận định các cây lan có hoa vàng gần giống như cây *Den. gibsonii*, xin mời các bạn hãy chú ý tới các đặc điểm của mỗi cây như sau.

Den. gibsonii

Thân cây khoảng 1.20 th, lá chùng 10 chiếc. Chùm hoa mọc gần ngọn cây già đã trụi lá khoảng 2 năm về trước, hoa từ 7-15 chiếc, to 3-5 phân, màu vàng, trong họng có 2 đốm nâu đen. Rất thơm, nở vào mùa Hè và tàn trong vòng 2 tuần lễ.

Den. fimbriatum

Thân cây có thể cao tới 2 th, lá 6-10 chiếc. Chùm hoa mọc ở gần ngọn cây đã trụi lá. Hoa từ 5-12 chiếc, to 5-8 phân, nở từ tháng 3 đến tháng 7. Giống hoa thông thường chỉ có một màu vàng tuyền và một biệt dạng là *Den. fimbriatum* var. *occulata* như hình ảnh của Đinh Văn Tuyên, Vườn quốc gia Hoàng Liên Sơn và của Nông Văn Duy, Viện Sinh Học Tây Nguyên.

Đinh Văn Tuyên

Nông Văn Duy

Den. chrysanthum

Giống với hoa *Den. gibsonii* hơn cả là *Den. chrysanthum*, hoa cũng màu vàng và cũng có 2 đốm nâu đen. Nhưng cây lan này thân dài trên 2 th. Hoa không mọc thành chùm ở ngọn mà lại mọc 2-3 chiếc từ các đốt của thân cây còn xanh lá hay đã trụi lá. Hoa nở vào tháng 5-8.

Ảnh của Tô Quang Hợp, Điện Biên Phủ

Den. chrysotoxum* var. *suavissimum

Cây *Den. chrysotoxum* var. *suavissimum* hoa rất giống với *Den. fimbriatum*. Chùm hoa cũng mọc ở gần ngọn nhưng thân cây hoàn toàn khác hẳn. Thân cây *Den. chrysotoxum* var. *suavissimum* chỉ cao chừng 20-30 phân, dưới gốc nhỏ giữa thân hơi phình, lá 5-9 chiếc, xanh tươi quanh năm.

Thân cây *Den. chrysotoxum* giống thông thường hoa vàng tuyền, thân cây ở dưới nhỏ nhưng ở giữa phình ra rất lớn.

Còn chuyện Việt Nam chúng ta có cây *Den. gibsonii* có hay không, chúng tôi không rõ nên hỏi Tiến sĩ Leonid Averyanov, ông cho biết rằng trong khoảng 20 năm khảo sát tại núi rừng Việt Nam, ông chưa từng thấy cây lan này.

Tuy nhiên nếu bên Lào có, chúng ta cũng có thể có. Trong những rừng núi rậm rạp tại biên giới Lào Việt chắc chắn còn nhiều cây lan mới lạ chưa ai tìm thấy.

Hy vọng một ngày gần đây, các bạn sưu tầm hoa lan ở vùng Quảng Trị, Thừa Thiên, Kon Tum, Pleiku, sẽ cho chúng ta biết về điều này.

Placentia Hè 2009